

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ 2021-2027

Насоки и обобщения за целите на националната и регионалната политика

ВЪВЕДЕНИЕ

Подходът на интелигентна специализация комбинира индустриални, образователни и иновационни политики, за да предложи на страните или регионите да идентифицират и изберат ограничен брой приоритетни области за инвестиции, основани на знанието, като се фокусират върху техните силни страни и сравнителни предимства.

Това включва:

- по-ефективно изразходване на публични ресурси, съсредоточаване върху определени области на знания или опит;
- създаване на синергия между механизмите за обществена подкрепа за научноизследователска и развойна дейност и иновации, индустриални сектори и образователни институции;
- премахване на фрагментацията и дублирането между политическите интервенции, които могат да доведат до загуба на публичен ресурс;
- идентифициране на най-силните или обещаващи области за предприемаческа активност и растеж чрез внимателен анализ на съществуващите възможности, активи, компетенции, конкурентни предимства в на локално, регионално и национално равнище;
- създаване на механизми, които да позволят стратегическо развитие, основано на мултисекторно взаимодействие;
- картиране и сравнителен анализ в рамките на иновационните системи, включително анализ на ролята и влиянието на ключовите играчи;
- прилагане на системи за наблюдение и оценка, основани на доказателства, за избор на области на знанието и иновационни проекти.

В платформата за интелигентна специализация на ЕС са регистрирани над 200 региона от 26 различни държави. Създадена е съвместна изследователска група, която да предостави конкретна подкрепа за прилагането на стратегии за интелигентна специализация в изоставящи региони. Целева подкрепа се предоставя и за дейности, свързани с морското дело, дигиталния растеж и сътрудничеството със сектора на висшето образование.

КОНЦЕПЦИЯ ЗА ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ

Основните елементи на концепцията за интелигентна специализация, които я отличават от останалите индустриални и иновационни политики, включват:

- **Самооткриване или процес на предприемаческо откриване.** Определянето на приоритети вече не е изключителната функция на държавата (отгоре надолу), а включва интерактивен процес, в който частният сектор открива и произвежда информация за нови дейности, а правителството осигурява условия за извършване на търсенето, оценява потенциала и овластява тези участници, които са най-способни да реализират съществуващия потенциал.
- **Дейностите, а не секторите** сами по себе си са нивото за определяне на приоритети за инвестиции. Дейностите могат да бъдат обвързани със специфични технологии или микс от технологичен, специфични възможности или природни активи. Бъдещите приоритети са тези дейности, при които иновативните проекти допълват съществуващите производствени активи, подчинени на специфичните цели на интелигентна специализация (например модернизация, преход, диверсификация).
- Интелигентната специализация включва стратегическа и **специализирана диверсификация**. Вместо да насърчава специализацията по предварително определени пътища, подходът на интелигентната специализация признава, че могат да се появят нови или неочаквани открития за дейности, водещи до т. нар. „специализирана“ диверсификация.
- **Оценка и мониторинг.** Интелигентната специализация подчертава необходимостта създателите на политики да извършват мониторинг и оценка, основана на факти, и да разчитат на обратна връзка при разработването на политики.

Policy Brief

ЕВРОПЕЙСКА ПОЛИТИКА ЗА ИС ЗА ПРОГРАМЕН ПЕРИОД 2021-2027

Стратегическата рамка на Европейския съюз през последната една година е изключително динамична. Стартирането на годишния цикъл на Европейския семестър – инструментът за координация на икономическите политики в ЕС за 2020 г., съвпадна с лансирането на Европейския зелен пакт. Това наложи интегрирането на целите за устойчив растеж на ООН и принципите за екологична устойчивост на Годишната стратегия за устойчив растеж в анализа на напредъка, предизвикателствата и възможностите пред страните членки, а по-късно и в препоръките за националните програмни документи.

Европейският зелен пакт се разглежда като новата стратегия за растеж на Европа, насочена към изграждането на модерна, ресурсно ефективна и конкурентоспособна икономика, която не поставя под заплаха опазването, съхранението и увеличаването на природния капитал на стария континент. Европейският зелен пакт поставя ударение върху два основни приоритета за растеж: зелена и цифрова трансформация на европейската икономика.

За постигането на амбициозните цели на пакта е предвидено предприемането на комплексни действия на различни равнища и в широк кръг области:

- привличане на европейско, национално и частно финансиране с водещата роля на програмата за научни изследвания и иновации „Хоризонт Европа“;
- синергия между „Хоризонт Европа“ и останалите програми на ЕС;
- хоризонтални мисии за провеждане на амбициозни фокусирани изследвания чрез обединяването на широк кръг заинтересовани страни;
- партньорства между европейските институции, държавите членки и бизнеса, които позволяват създаването на широки платформи за експериментални разработки и тестване на нови технологични решения;
- общности на знанието и иновациите под егидата на Европейския институт за иновации и технологии като платформа за сътрудничество между висшите училища, научноизследователските организации и предприятията;

- тематични клъстери, които покриват пълния спектър на глобалните предизвикателства чрез провеждане на съвместни научни изследвания и иновации в областите Здравеопазване, Култура, творчество и приобщаващо общество, Гражданска сигурност за обществото, Дигитализация, промишлени и космически технологии, Климат, енергия и мобилност, Храни, биоикономика, природни ресурси, земеделие и околна среда.

Важен елемент както на общите, така и на специфичните препоръки към страните членки за преодоляване на предизвикателствата и постигане на целите на Европейския семестър за 2020 г. представляват интервенциите в областта на изследванията, иновациите, образованието и обучението. Те имат изключително важно значение за осигуряване повишаването на производителността.

След м. март 2020 г. процедурите по изпълнение на годишния цикъл на Европейския семестър, както и взаимодействието между ЕК и страните членки отразяват новите глобални предизвикателства, свързани с избухването на епидемията от COVID-19. Европейската комисия залага на специфичен подход при изпълнение на целите за 2020 г., в чиято сърцевина остават иновациите и инвестициите в развитието на човешкия капитал, включително по пътя на цифровизацията и необходимите за това цифрови умения. Подобен е примерът и на редица европейски и световни иновационни лидери, които предоставиха целенасочена подкрепа за иновативни стартъпи, високотехнологични и иновативни компании и иновационна инфраструктура, така че да продължат дейността си и в условията на криза. Innovate UK, част от UK Research and Innovation (националната агенция за финансиране на науката и иновациите във Великобритания), и Федералното правителство на Германия са само малка част от примерите за директно финансово подпомагане. Към тях трябва да се добавят и разнообразните примери за нефинансова подкрепа, включително чрез предтърговски обществени поръчки.

Действията на българското правителство изглеждат насочени в посока противоположна. Предвиденото финансиране за регионални иновационни центрове, иновативни клъстери и иновативен бизнес по ОПИК беше прекратено и пренасочено, като по този начин беше изложено на риск изпълнението на редица иновационни проекти.

Policy Brief

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ И ИНОВАЦИОНЕН ПОТЕНЦИАЛ В БЪЛГАРИЯ

През 2019 г. патентната активност в България достигна своя пореден десетгодишен пик (181 патента на български физически и юридически лица), като почти изравнява постижението от 183 патента през 1999 г. и изпреварва издадените 134 патента през 2009 г. Броят на чуждестранните патенти възлиза на 2624, почти всички от които (99,63%) са издадени от Европейското патентно ведомство (ЕПВ) и имат действие и на територията на България. В рамките на изследвания период с малки изключения физическите лица – патентоприетатели, остават водещи в институционалната структурата на патентната активност в България. За 2019 г. техният дял е 40%, а за последните 20 години – 57%. Въпреки ръста на патентите, издавани в полза на бизнеса и Българската академия на науките (БАН) (основен представител на държавния сектор), ролята на физическите лица остава ключова, нещо повече – отново бележи ръст през последните четири години.

Предпочитано средство за закрила на резултатите от изобретателска дейност остават полезните модели. Чрез тях се търси начин за осигуряване на монополни права върху т.нар. „малки изобретения“. Наред с това обаче те са вариант за избягване на тежката, по-скъпа и времеемка процедура за издаване на патент (в случаите, разбира се, когато изобретението отговаря на условията за това). Броят на издадените свидетелства за полезни модели на територията на страната за периода 2007 - 2019 г. възлиза на 2377, като тук водещ е бизнес секторът с 1335 полезни модела, следван от сектора на физическите лица с 833.

През 2019 г. България е позиционирана на 61 място в света по научна продукция с общо 6022 публикации, от които 5752 научни статии, доклади и резюмета. Изчисленият на тяхна основа показател „брой цитирания за една публикация“ класира страната на 178 място. Сравнителните позиции на България за 2019 г. в световната класация отстъпват спрямо показателите общо за периода 1996 - 2019 г., по отношение на който страната заема 55 място за публикационна активност и 164 място при броя на цитиранията за една публикация. Н-индексът, който оценява едновременно продуктивността и значимостта на публикациите обаче, поставя България на по-предната 54 позиция от общо 231 държави.

Научните организации в страната регистрират нарастващ брой публикации в базата данни SCOPUS. За втора поредна година ръстът в публикационната активност на годишна основа е двуцифрено число – 13% за 2019 г. след покачането от 20% за 2018 г. Това повлиява дела на публикациите с българско участие в световната (0,18%) и регионалните класации, съответно 0,64% в рамките на ЕС-28 и 2,25% сред страните от Източна Европа. В рамките на ЕС-28 България е 22 по показателя за обща публикационна активност както за целия наблюдаван период 1996 – 2019 г., така и за последната година. В рамките на Източна Европа България заема едва 13 място, единствено преди Македония, с малко под 29 научни статии, доклади и резюмета на 1000 души, заети с наука и технологии. С водещи позиции са Словения (106) и Чехия (91), които са с три пъти по-висока продуктивност на публикационната активност. След тях се нарежда Румъния (63).

Глобалната криза, предизвикана от разпространението на COVID-19, повлия предприемаческата активност. Големи промени настъпиха по отношение на достъпа до финансиране, структурата на портфолиото от финансови инструменти и основните насоки за тяхното изразходване. Финансовите мерки на правителството бяха ориентирани главно към преодоляване на отрицателните ефекти от кризата, в т.ч. в подкрепа на фирмите от най-засегнатите икономически сектори и освободените от работа лица, в някои случаи и за сметка на инициативи за насърчване на иновационната и предприемаческата дейност.

Затварянето на детски ясли, детски градини и училища, както и работата/ученето от дома поставят на особено изпитание женското предприемачество. Грижите за семейството, както и по-силното въвличане на родителите в учебния процес ограничават възможностите преди всичко пред жените да развият и реализират на практика идеите си за предприемачески начинания.

Социалното предприемачество в различните му форми и проявления става по-необходимо от всякога. То е отговор на критичната потребност от бързи решения в безпрецедентни нови; осигурява подкрепа за безработни лица или семейства на прага на бедността; предоставя технологични решения на новопоявили се проблеми, голяма част от които са свързани и с дигитализирането на бизнес процесите и социалния живот.

Policy Brief

През 2019 г. разходите за НИРД възлизат на 1002 млн. лв., или 0,84% дял от БВП. Научноизследователският сектор в страната продължава да бележи стабилен ръст от гледна точка на направените инвестиции в абсолютен размер (21% увеличение на годишна основа) и като дял от БВП (11% увеличение на годишна основа). След спада от 2016 и 2017 г. всички НИРД сектори бележат подобрене. Въпреки това обаче България остава далеч от националната си цел от 1,5% разходи за НИРД като дял от БВП до 2020 г., заложена в началото на програмния период през 2014 г.

За поредна година бизнесът има най-голям принос за развитието на научноизследователската и развойната дейност в страната с общ бюджет за 2019 г. от 673 млн. лв., или 0,56% от БВП. Увеличението на годишна основа е 13%, което е в рамките на нормалното изменение за сектора през последните години. Трябва да се отбележи, че през 2019 г. бизнесът инвестира най-много в НИРД в модерната история на страната. Въпреки това общият обем на НИРД инвестициите остава многократно по-малък от инвестициите на една средностатистическа глобална компания.

През 2019 г. България се нарежда между най-бързо развиващите се бизнес хъбове в Европа с ръст на заетите във високотехнологични дейности, по-висок от средните равнища за континента. Индексът География на интелектуалните дейности в Европа 2020 на Европейския център за реформа в политиките и предприемачество сравнява 31 европейски държави по концентрация на работни места в областта на високотехнологичните дейности. Спрямо базовата 2014 г. България е на 8 позиция с 28,6% ръст на броя на работните места в интензивните на знание бизнеси спрямо 1000 души от работоспособното население на страната. От създадените нови 39 400 работни места 73% са в рамките на ИКТ, 12% са в творческите индустрии, 8% - в технологичния сектор, и 7% - в услугите, включени в изследването.

Наред с това обаче България изпреварва единствено Румъния, Малта и Кипър по показателя за дял на заетите с НИРД спрямо работоспособното население на страната. Ръстът на персонала, зает с НИРД, на годишна основа е бил 11%, но е сведен до 2% през 2019 г. – равностметка от намалението на изследователите в сектора на висшето образование, компенсирани от ръст в нетърговските организации и бизнеса. В потвърждение в изследването World Talent Ranking на Института за развитие на управлението (IMD, Швейцария) България

попада в групата на 10-те най-изостанали държави в областта на развитието на талантите и капитализирането на тази основа. Страната изостава с 3 позиции спрямо 2019 г. и се нарежда на 55 място от общо 63 държави, включени в изследването.

Секторът на информационните и комуникационните технологии расте всяка година по всички възможни показатели – брой фирми, брой заети, дял в износа, дял в БВП. В топ-100 на фирми по заетост през 2020 г. 21 са в ИКТ и осигуряват 21% от заетостта в най-големите фирми. Свидетели сме на бърза дифузия на границите и конвергенция между ИКТ и други сектори (финанси, застраховки, продажби на дребно, охрана, развлекателна индустрия, образование). Дигиталната трансформация на различните сектори доведе до съществена промяна в източника на добавената стойност и все повече това е свързано с внедряване на нови дигитални технологии. Здравеопазването обаче не е сред успешните сектори в това отношение. България продължава да изостава от световните тенденции в областта на електронното здравеопазване и това ще има дългосрочни отрицателни ефекти.

Обезпокоителна тенденция е **неучастието на възрастното население в обучение през целия живот**. С двата си процента въввлечено в обучителни програми възрастното население България изглежда като джудже на фона не само на иновационните лидери (участие с над 30 %), но и на почти всички европейски страни.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ИС НА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 ГОДИНА

ИСИС 2021-2027 г. надгражда натрупания опит от прилагането на ИСИС 2014-2020 г., но ще се програмира и изпълнява в значително различен световен, европейски и национален контекст. Решението на европейските държави да подкрепят Зелената сделка на ЕС изисква цялостна трансформация на производствените екосистеми в две направления – екологичност и цифровизация. Това ще изисква не само иновационно пренастройване на производствените процеси в предприятията, но и създаването на нова публично-частна инфраструктура, позволяваща както преход към екологична енергия, така и цифрова трансформация на индустрията с помощта на технологиите на Индустрия 4.0. В национален план,

Policy Brief

страната ни ще трябва да се справи не само с горепосочените предизвикателства, но и с икономическите последици от световната пандемия на COVID 19, изразяващи се в намалена заетост и спад на БВП.

Тематичните приоритетни области за интелигентна специализация в периода 2021-2027 г., заложи в стратегията, са следните:

1. Информатика и ИКТ.
2. Мехатроника (самостоятелна област).
3. Индустрии за здравословен живот и биотехнологии.
4. 4Нови технологии в креативни и рекреативни индустрии.
5. Чисти технологии, кръгова и нисковъглеродна икономика.

Всички 28 административни области в страната са идентифицирали по две приоритетни тематични области, а третата приоритетна тематична област за всички ще бъде "Чисти технологии, кръгова и нисковъглеродна икономика".

Стратегията се фокусира върху засилена подкрепа за по-ефективно сътрудничество между научноизследователските организации и бизнеса, включително чрез някои нови форми на партньорство, улесняващи диалога и процеса на работа между тях, в т.ч. и партньорство между бизнеса и Центровете за компетентност, Центровете за върхови постижения, Дигиталните иновационни центрове и научните инфраструктури, чието развитие се подкрепя и финансира чрез изпълнение на Националната пътна карта за научна инфраструктура (2020 – 2027).

Стратегията ще засили подкрепата за партньорски участия на бизнеса и научните среди в международни проекти с цел интернационализация на научноизследователската и развойната дейност и привличане на международни експерти в екипите, осъществяващи иновационни и НИРД проекти, вкл. чрез насърчаване на участието в Рамковата програма на ЕС за научни изследвания и иновации „Хоризонт Европа“.

ИСИС 2021-2027 г. има три заложи оперативни цели, а именно:

Оперативна цел №1: „Подобряване на научноизследователската система и иновационното представяне на предприятията, вкл. сътрудничество, чрез ориентиране на научните изследвания към

приоритетните тематични области за интелигентна специализация и технологиите на Индустрия 4.0“.

Инструменти, финансирани от ЕСИФ и националния бюджет, планирани по оперативна цел №1:

- Схеми за подкрепа на иновационната и НИРД дейност, чрез сътрудничество между представители на научно-изследователските организации и/или университетите и предприятията;
- Схеми за подпомагане на мобилността между представители на научните организации и/или университетите в предприятията за разработване на НИРД и иновационни проекти;
- Схеми за подкрепа за разработване и внедряване на иновации в предприятията и стимулиране осъществяването на вътрешни за предприятията НИРД;
- Схеми за подкрепа за създаване на иновативни стартиращи предприятия;
- Схеми за подпомагане на трансфера на технологии;
- Схеми за подпомагане достъпа до резултати от публично финансирани научни изследвания;
- Схеми за подкрепа на свързаността на обектите от Национална пътна карта за научноизследователска инфраструктура, предоставяща достъп на научни организации и бизнес структури;
- Включване в общата пътна карта за индустриалните технологии и индустриалните хъбове на европейското научно изследователско пространство;
- Осигуряване на участие в съответните европейски партньорства по Рамковата програма на ЕС за научни изследвания и иновации „Хоризонт Европа“ (2021 – 2027 г.) чрез предоставяне на национално съфинансиране и насърчаване на участието на МСП и стартиращи предприятия в съответните проекти

Оперативна цел №2: „Повишаване на екологичността (внедряване на чисти и зелени технологии) и цифровизацията в предприятията и интернационализацията на българските продукти и услуги, чрез комерсиализация и ориентиране на научните изследвания към приоритетните тематични области за интелигентна специализация и технологиите на Индустрия 4.0“.

Policy Brief

Инструменти, финансирани от ЕСИФ и националния бюджет, планирани по оперативна цел №2:

- Схеми за подкрепа за комерсиализация на иновативни продукти и услуги;
- Схеми, в т.ч. ваучерни за стимулиране на екологични и цифрови иновации на производствените процеси до технологично ниво TRL 5;
- Схеми подкрепящи развитие и внедряване на екологични и цифрови иновации, достигнали технологично развитие TRL6-TRL9;
- Схеми за трансфер на технологии в областта на екологията и цифровизацията на производствените процеси;
- Схеми за осигуряване на съфинансиране на добре оценени, но не финансирани от РП „Хоризонт Европа“ проекти, които отговарят на приоритетите на ИСИС и могат да осигурят надграждане чрез национални научни програми;
- Подкрепа на проекти с печат за съвършенство, оценени от рамковите програми на ЕС- Хоризонт 2020 и Хоризонт Европа;

Оперативна цел №3: „Подобряване на човешкия ресурс чрез инвестиции в обучения и ключови компетенции в приоритетните тематични области за интелигентна специализация и технологиите на Индустрия 4.0“.

Инструменти, финансирани от ЕСИФ и националния бюджет, планирани по оперативна цел №3:

- Схеми за обучителни курсове на ученици в системата на професионалното образование в приоритетните тематични области на интелигентна специализация;
- Подкрепа на дуалното обучение в приоритетните тематични области на интелигентна специализация и технологиите на Индустрия 4.0;
- Схеми за подкрепа на обучителни дейности на човешките ресурси в предприятия, насочени към областите на интелигентна специализация и технологиите на Индустрия 4.0;
- Схеми за трансфер на технологии, с акцент на обучителни дейности в областите на интелигентна специализация и технологиите на Индустрия 4.0;
- Схеми за подкрепа на обучителни дейности в обектите от Национална пътна карта за научноизследователска инфраструктура в областите на интелигентна специализация технологиите на Индустрия 4.0;
- Схеми за подкрепа на човешки ресурс, ангажиран с прилагането на авангардни умения за въвеждане на Индустрия 4.0 в предприятията;
- Схеми за привличане на чуждестранни студенти и докторанти;
- Схеми за повишаване на дела на докторантите и мобилността на докторанти между академичния и бизнес/промишления сектор;
- Схеми за междусекторна и международна мобилност на персонала зает с НИРД.

Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ (ФПИК) е основана през 1991 г. и притежава дългогодишен опит в областта на иновациите и новите технологии. ФПИК е реализирала множество проекти в областта на МСП, иновации, информационни технологии, форсайт и конкурентоспособност с редица международни и местни партньори, като Европейската комисия, Световната банка, ПРООН, ИАНМСП и др. Основната ѝ цел е да насърчава развитието на информационното общество и икономиката на знанието в България.

CONTACT ARC FUND

Applied Research and Communications Fund
5 Alexander Zhendov Str.
Sofia 1113
Bulgaria
office@arcfund.net
<https://www.arcfund.net>
+359 2 973 3000

